

Terence McSweeney

„A világ megváltozott, és egyikünk sem térhet vissza”: a 9/11 utáni szuperhős illuzórikus erkölcsi kétértelmősége az *Amerika kapitány: A tél katonájában*

Absztrakt

A tanulmány, amely Terence McSweeney *Avengers Assemble!* című 2018-as könyvéből származik, az *Amerika kapitány: A tél katonáját* elemzi, és azt igyekszik bizonyítani, hogy bár a film a kritikusok szerint az MCU egyik legjobban sikerült darabja, valójában közel sem olyan radikális politikai szempontból, mint elsőre gondolnánk. McSweeney bemutatja, hogy a film drámai hatása elsősorban az *Amerika kapitány: Az első bosszúállóban* már megismert „nagy generációs” hősi retorika és a morális kompromisszumokra hajlamos modern kor közti feszültségből fakad. A fasiszta Hydra felemelkedéséről, az amerikai kormányba való beférkőzéséről és a Vízio projekt bevezetéséről szóló narratíva egyértelműen az amerikai „terror elleni háborúval” kapcsolatos aggályokra és félelmekre játszik rá. Ennek ellenére azonban politikailag konzervatív alkotásról van szó, amelynek vélt szubverzivitása inkább annak köszönhető, hogy mindenki számára lehetővé teszi, hogy a saját politikai meggyőződését lássa a filmben tükröződni.

Szerző

Terence McSweeney a southamptoni Solent Egyetemen filmtudományt tanít, emellett az Oxfordi Egyetemen és a londoni Queen Mary Egyetemen is kapott már kutatói pozíciót. Egyik fő területe a kortárs amerikai mozi, ennek keretében született meg a szuperhősfilmekről szóló könyve, az *Avengers Assemble! Critical Perspectives on the Marvel Cinematic Universe*. McSweeney széles körű érdeklődését jelzi, hogy a kortárs amerikai film csak egy a számos téma közül, amellyel foglalkozik, írt már könyvet Tarkovszkijról, a 9/11-et övező traumakultúráról, de érdeklődési körébe tartozik a dél-koreai és az orosz film vagy a zombifilm témaköre is.

<https://doi.org/10.31176/apertura.2019.15.1.2>

Terence McSweeney

„A világ megváltozott, és egyikünk sem térhet vissza”: a 9/11 utáni szuperhős illuzórikus erkölcsi kétértelműsége az *Amerika kapitány: A tél katonájában*

Nehéz olyan politikai filmet készíteni, amely nem aktuális. Ez az, ami a politikai thrillert megkülönbözteti a sima thrillertől. És ez az, ami a karakterek paranoiáját és a közönség paranoiaélményét fokozza. Mi pedig a popkultúra megszállottjai vagyunk, és szeretjük az aktualitást, ezért folyton arra törekedtünk, hogy legyenek ilyen jelenetek, amelyek szerencsére vagy sajnos éppen akkor kerültek a moziba, amikor [Edward] Snowden kitergette az NSA szennyesét. Ez a cucc már a zeitgeist része volt. Mindannyian azokat a cikkeket olvastuk amelyek a dróntámadások, a megelőző csapások, a polgári szabadságjogok kérdését boncolgatták – [Barack] Obama is arról beszélt, hogy kit kellene megölni ... Mindezt bele akartuk tenni a filmbe, mert jól ellentétezi Amerika kapitány nagy generációjának gondolkodásmódját. ^[1]

Anthony Russo (idézi Lovece 2014)

Amerika kapitány hősi perszónája aszerint módosult, ahogyan a kultúra igényei és a hőssel kapcsolatos elvárásai módosultak. A hős karakterének összetettségét, erkölcsi szempontjait úgy változtatták, ahogyan a társadalom változott. De ahogy a társadalom egyre képzetebb lesz, és egyre jobban átlátja a kétértelműségeket, a mitikus karakternek valamilyen módon tükröznie kell az ezzel kapcsolatos tudatosságot is.

Jeffrey S. Lang és Patrick Trimble (1988: 169)

Amikor 2014. áprilisában bemutatták az *Amerika kapitány: A tél katonáját* (Captain America: The Winter Soldier. Russo Brothers, 2014), a mainstream sajtó széles körben úgy tekintett a filmre, mint a Marvel addigi lepolitikusabb alkotására. Már-már úgy tűnt, mintha a kritikákat szerződés kötötte volna, hogy felemlegessék a film elmélyült foglalatosságát a „terror elleni háború” korszakának politikájával. Számos értékelés visszhangozta Ty Burr azon állítását, hogy a film „a hazafias eszmék és a szeptember 11. utáni politika valósága között őrlődik” (Burr 2014), illetve David Edelstein azon jellemzését, miszerint a film egy „fesztes tempójú, régi stílusú összeesküvés-thriller, amelyet az új technológia és a szeptember 11. utáni világ egyre csúnyább kompromisszumai tesznek különösen félelmetessé” (Edelstein 2014). És a film nem csupán felvetette ezeket a kérdéseket, hanem sokak szerint abban volt különösen provokatív, ahogyan felvetette őket. E diskurzus csúcspontját vitathatatlanul két, népszerű filmes portálokon közölt cikk

szinte teljesen megegyező állítása jelentette: Ryan Lambie a *Den of Geeken* (2014) azt vetette fel, hogy „az *Amerika kapitány: A tél katonája* 2014 legfelforgatóbb szuperhősfilmje”, míg Darren Franich az *Entertainment Weekly*-beli kritikájának azt a címet adta, hogy „Valós és felforgató politikai kérdések az *Amerika kapitány: A tél katonájában*.” (2014). Vajon minek köszönhető, hogy oly gyakran írják le így a filmet? Mint Dan Hassler-Forest és Jason Dittmer meggyőzően érveltek, a szuperhős túlnyomórészt reakciós figura, narratívái pedig hajlamosak uralkodó ideológiai értékeket propagálni és legitimálni. Kétségtelen, hogy *A tél katonája* az új évezred első évtizedének meghatározó politikai kérdéseit feszegeti, mégis, amire Lambie és Franich mint a narratíva „felforgató” perspektívájára hivatkozik, az hasonló, a korábbiakban már számos esetben megfigyelt paradoxonok melegágya: Tony Stark például elutasítja a hadiipart, miközben megtestesíti és legitimálja a jogilag megkérdőjelezhető amerikai beavatkozást Afganisztánban; a *Thor*ban (Thor. Kenneth Branagh, 2011) és *A hihetetlen Hulk*ban (The Incredible Hulk. Louis Leterrier, 2008) az erőszak kínál megváltást; de ilyen a *Bosszúállók* (The Avengers. Joss Whedon, 2012) utolsó, hősi transzgenerációs hídfoállása is New Yorkban, amelyet Richard Brody „szeptember 11. utáni bosszúfantáziaként” (Brody 2012) ír le. Ehhez hasonlóan *A tél katonája* is sok szempontból a mai Amerika aktuális problémáit feszegeti, ám ezenközben mégis egy mitopoetikus képet alkot arról, amit általában a legalapvetőbb fontosságú amerikai értékek együttesének tekintünk. Ezt a folyamatot Jason Dittmer úgy határozta meg, mint amelyben a „szuperhősök nem visszatükrözői, hanem (sok más elemmel együtt) közreműködői annak a diszkurzusnak, amely az »amerikai kivételesség« közkeletű gondolatának ad hangot” (2012: 10).

A tél katonája részben Ed Brubaker 2005-ös *Amerika kapitány* című sorozatán alapul, ugyanakkor egy átfogóbb MCU-narratíva részeként az eredeti történet új megvilágítást kap, s az 1970-es évek összeesküvésthriller-ciklusának számos meghatározó elemét – amelyeket olyan amerikai filmekben láthattunk, mint például *A keselyű három napja* (Three Days of the Condor. Sydney Pollack, 1975), a *Maraton életre-halálra* (The Marathon Man. John Schlesinger, 1972) vagy *A Parallax-terv* (The Parallax View. Alan J. Pakula, 1974) – magába olvasztja. Ezeket a filmszövegeket az olyan kritikusok, mint például Barna William Donovan, úgy jellemezték, mint amelyek „a korszak legjellemzőbb nemzetközi és pénzügyi problémáival” foglalkoznak (2011: 77), például a Tonkin-öböl incidenssel (1964), a Pentagon-iratok kiszivárogtatásával (1971), a Watergate-botrányal (1972–1974) vagy a Pike-bizottság ügyével (1975–76). *A tél katonája* ehhez valami nagyon hasonlót csinál, de figyelme a szeptember 11. utáni események és kulcskérdések felé fordul, melyek skálája a kortárs megfigyelési kultúra mindenhatóságától, az adatbányászattól, a kormányzat kétszínűségétől és a nemzetbiztonsági szervek átláthatóvá tételének szükségességétől a célzott kiiktatás kérdésén, a megelőző csapások etikáján és az USA PATRIOT törvényén keresztül egészen a kollektív biztonság és az egyéni jogok közötti egyensúly problémájáig terjed. Abban az időben, amikor Christopher Markus és Stephen McFeely a forgatókönyvet írta, a WikiLeaks több ezer, korábban titkos fájl tette közzé a „terror elleni háború” mindennapi valóságáról: a *Kollaterális gyilkosság* című anyagban például 2010 áprilisában nyilvánossá tették, hogy két amerikai AH-64 Apache helikopter hogyan hajtott végre légitámadást 2007. július 12-én Bagdadban, illetve 9200 kényes dokumentumot mutattak be többek között az iraki háborúval (2010 júliusában) és az

Egyesült Államok diplomáciai üzenetváltásainak kiterjedésével kapcsolatban (2010 novemberében). Ugyanebben az időben a nyilvánosság olyan magas szintű kiszivárogtatókról is tudomást szerzett, mint Chelsea (akkori nevén Bradley) Manning, akit öt vádpontban találtak bűnösnek kémkedés elkövetésében (2013. július), majd Edward Snowden, az Egyesült Államok kormányának alkalmazottja, aki több ezer titkosított dokumentumot adott át újságíróknak, mielőtt elmenekült volna Oroszországba, ahol ideiglenes menedéjogot kapott (2013. június).^[2] A filmet 2014-es nyári bemutatójakor szinte látnoki képességekkel ruházta fel, hogy olyan történésekre fókuszál, amelyek erős rokonságot mutatnak ezekkel az eseményekkel, ám ahogyan Joe Russo, a film társigazgatója kijelentette: „Ez mind a levegőben volt a korszellem részeként. A Snowden-cucc már a forgatás közben történt” (idézi Lovece 2014). Ennek köszönhetően mindennaposak voltak az olyasféle címmel megjelenő vélemények és recenziók, mint *A tél katonája: Snowden szuperhősök* (Harris), vagy *Amerika kapitány és Snowden kora* (Willmore 2014) és *Vajon az Amerika kapitány: A tél katonája egy poszt-snowdeni szuperhősfilm? Nem igazán* (Eddy 2014), s nem csupán az Egyesült Államokra korlátozódtak, minthogy a film kommentálói és értékelői ez egyszer majd ugyanannyira megvitatják a szuperhősfilm politikai perspektíváit, mint a látványos akciójeleneteket (lásd még Amarillo 2014; Salva 2014; Schlüter 2014).^[3]

II.

A tél katonája nyitójelenete Steve Rogerst reggeli kocogása közben mutatja, miközben a Lincoln-emlékmű, a Washington-emlékmű és meglehetősen árulkodó módon még a Fehér Ház is feltűnik a háttérben. Nem véletlen, hogy a film ezekkel a tereptárgyakkal társítja Rogerst, nem csak azért, mert ő maga is ikonikus figura, hanem azért is, mert az amerikai identitás egy sajátos típusaként a „régimódi” értékek megtestesítője, amelyet, mint az MCU jelzi, az új évezred első évtizedeiben sokan kezdtek elavultnak tekinteni. Mint láttuk, *Az első bosszúálló* (Captain America: The First Avenger. Joe Johnston, 2011) végén és a *Bosszúállók* alatt Rogers végig azért küzd, hogy megértse a modern kort. *Az első bosszúállóban* ellenségei az egyértelműen gonosz HYDRA és a náciak voltak; a *Bosszúállókban*, bár az ellenség kiléte ezúttal is egyértelmű volt (Loki és a Chitauri), a Világbiztonsági Tanács és az S.H.I.E.L.D. kissé megbonyolították Amerika kapitány szerepét, hiszen még közeli barátainak és kollégáinak a motivációi is megkérdőjelezhetőnek bizonyultak. Nick Furyról, a SHIELD igazgatójáról bebizonyosodott, hogy a szélsőséges titoktartás híve, és szívesen alkalmazza *A tél katonájában* „információmegosztásként” megnevezett módszert,^[4] ahogyan azt már a *Bosszúállókban* is megtapasztalhattunk, amikor a Hydra technológiája után kutatott, illetve amikor hazudott Coulson vérrel festett régi kártyáival kapcsolatban, amelyeket az ügynök holttestén talált. A kiismerhetetlen szuperkém Natasha Romanoffot, azaz a Fekete Özvegyet – aki épp annyira a szkeptikus új évezred világának a terméke, amennyire Rogers a 40-es éveké –, cinizmusa és erkölcsi elveinek képlékenysége határozza meg, amely feltűnően különbözik Amerika kapitány korábbi társai, az Üvöltő Kommandósok patriotizmusától és a kapitány arról alkotott elképzelésétől is, hogy a kormánynak és az azt képviselő embereknek hogyan kellene viselkedniük. Mintha csak hangsúlyozni akarná ezeket az ellentéteket, a Fekete Özvegy autójával felveszi Amerika kapitányt, aki a kocogás során megismerkedett egy másik

veteránnal, Sam Wilsonnal (akiből később a szuperhős Sólyom lesz), és tréfásan azt kérdezi tőlük: „Tudjátok, merre van a Smithsonian? Egy őskövületért jöttem...”. [5]

Bár a tünetei nem olyan nyilvánvalóak, mint Tony Starknak a *Vasember 3*-ban (Iron Man 3. Shane Black, 2013), mégis úgy tűnik, hogy Steve Rogers valamilyen trauma hatása alatt áll. Noha viccelődik a veszteségén – „a srácok, akikkel együtt lógtunk, mind halottak” –, Rogers szenvedése egyértelmű mind a közönség, mind Sam számára, aki most a Veteránok Szövetségének dolgozik. Mint várható, mindketten túl visszafogottak ahhoz, hogy ténylegesen megvitassák az érzéseiket, de egyetértenek abban, hogy az ágyak túl puhák, amióta „hazajöttek”, ahhoz képest, amilyenek a fronton voltak, s így szavak nélkül is elkönnyvelik a Sam által megtapasztalt „terror elleni háború” és az Amerika kapitány által megélt második világháború hadszínterei közötti hasonlóságot. Amikor a Kapitány meglátogatja a veteránokat, hallja, amint a volt katonák egy csoportja a szolgálat végét követő tapasztalatairól beszél, és egy fiatal nő azt meséli: „Múlt héten igazoltattak. Azt hitték, ittam. Kikerültem egy nejlonzacskót. Mert azt hittem, bomba.” Sam válasza legalább annyira szól a Kapitánynak, mint az iraki és afganisztáni veteránoknak: „Valamit otthagytunk, valamit magunkkal hozunk. A mi dolgunk rájönni, hogy éljünk együtt vele...”

Steve Rogers lakása jól mutatja, melyek azok a „dolgok”, amelyeket a Kapitány magával hozott, s jelzi tulajdonosának kulturális és időbeli távolságát a kortárs világtól. A lakás olyan 1940-es évekbeli tárgyakkal van berendezve, amelyek *Az első bosszúálló* idején még szükségszerűségből, ezúttal azonban a saját akaratából vannak ott. [6] Egy törölt jelenetben Steve az ekkora már halott Üvöltő Kommandósok dossziéit lapozgatja. A kamera hosszan elidőz Steve legjobb barátjának, Bucky Barnesnak az aktáján, akinek a haláláért *Az első bosszúálló*ban a Kapitány személyesen is felelősnek érezte magát. Azután, mintegy a Fekete Özvegy „őskövületes” viccének szó szerinti értelmezéseként, a *valóságos* Smithsonian Múzeumba látogat, ahol „Élő legenda és a bátorság szimbóluma” címmel kiállítást szenteltek az életének, s az amerikai kultúrtörténet olyan ikonjai között látható, mint például Charles Lindbergh *Szent Louis szelleme* nevű gépe vagy az *X-15, a valaha volt leggyorsabb repülőgép*. A kamera itt hosszan fókuszál Bucky képére, az ismertető pedig tudatja, hogy „a gyermekkori barátok ... elválaszthatatlanok voltak az iskolapadban és a csatamezőn is”, felkészítve a nézőt a film későbbi drámai leleplezésére. A saját életének (és halálának) szentelt kiállításra való kilátogatás egyfajta borgeszi élmény Rogers számára, és a jelenet világossá teszi, hogy a Kapitány múltja, sőt identitása sem tartozik már teljes mértékben hozzá. Lehet, hogy Rogers „a nemzet szimbóluma”, de egyedül és elszigetelten él egy olyan kultúrában, ahová nem tartozik, és ahol életének nincs célja (1. ábra).



Az Amerika kapitány: A tél katonájában Steve Rogers ellátogat az életének és halálának szentelt kiállításra a Smithsonian Múzeumban, miközben megpróbálja megelni a helyét és az életcélját a modern világban.

A Kapitány aggodalmainak nagy része azzal kapcsolatos, hogy mennyire változott meg a világ, és mi olyat kérnek tőle a nemzetbiztonság nevében, ami esetleg ellentmond a lelkiismeretének. Aggályait elmondja a kilencvenes éveiben járó, s valamiféle demenciától is szenvedő idős Peggy Carternek (akit továbbra is Hayley Atwell játszik): „Mióta az eszemet tudom, helyesen akarok cselekedni. De már nem tudom, mi a helyes és mi nem.” Peggy így válaszol: „Figyelj, megmentetted a világot... mi meg csak elrontottuk.” A film drámai súrlódásainak legnagyobb része az első film (és az egész MCU) által jóváhagyott „nagy generációs” retorika és az új évezred első évtizedeire jellemző erkölcsi kompromisszumok ilyesfajta egymás mellé helyezéséből adódik.

Hogy közelebb hozza mindazt, amit elmulasztott, láthatjuk, hogy a Kapitány összeállított egy listát olyan dolgokról, amelyekről azt mondták neki, hogy az „elveszített” évek fontos kulturális és történelmi eseményeinek számítanak. Jegyzetfüzetének beékelt közelijében többek között a következő kézírásos szavak láthatók: holdra szállás, berlini fal (fel és le), Star Wars / Trek, thai ételek és Steve Jobs (Apple). Sam Wilson mindehhez hozzáadja a saját javaslatát, Marvin Gaye 1972-es albumát, a *Trouble Mant*, mondván: „Mindent, ami hiányzik, megtalálsz egy albumon.” Sam ezen állítása mellékesnek tűnik, mégis, mintha ennek a könyvnek azt a központi állítását visszhangozná, miszerint a populáris kultúra artefaktumai sokféle módon képesek megtestesíteni az őket kitermelő időket. Annak figyelemreméltó példjaként, hogy a modern bombasikert tudatosan úgy alakítják, hogy transznacionális kulturális tárgyként funkcionálhasson, az említett inzert a film terjesztésének eltérő piacai mentén változott. A film Oroszországban bemutatott verziójában a listán szerepelt Jurij Gagarin, a költő és énekes Vlagyimir Viszockij, valamint a szovjet korszak kedvelt romantikus drámája, a *Moszkva nem hisz a könnyeknek* (Moscow Doesn't Believe in Tears. Vladimir Menshov, 1980) is; Dél-Koreában az *Oldboy* (Chan-wook Park, 2004), a Ji-Sung Park és a 2002-es labdarúgó-világbajnokság, Braziliában pedig az autóversenyző Ayrton Senna, a díjnyertes színész Wagner Moura, valamint az énekes és tv-műsorvezető Xuxa került fel a listára. Ráadásul az a tény, hogy az inzertek tartalmát az online közönség szavazta meg, újabb találó példa Henry Jenkins részvételi kultúrájára (2006: 3). Emellett illeszkednek a Marvel Studios azon kitartó törekvéséhez is, hogy átformálják az Amerika kapitány karakterével társított inherens

patriotizmust – e kísérlet *Az első bosszúálló* esetében csak részben volt sikeres, a *Bosszúállókban* és *A tél katonájában* azonban már sokkal hatékonyabbnak bizonyult, s tudatosan arra irányult, hogy Amerika kapitányt ne csak amerikai, hanem globális hősként adják el.

III.

Amerika kapitány saját szerepével kapcsolatos szorongását jól mutatja a film első drámai küldetése a S.H.I.E.L.D. *Lemuria Csillaga* nevű hajóján, amely az Indiai-óceánon kalózok kezére kerül; vezetőjük, a francia–algériai ex-DGCE-es (Külső Biztonsági Főigazgatóság) Georges Batroc állítólag „az INTERPOL listájának egyik éllovasa”. A Kapitány kezdetben azt feltételezi, hogy mentőakcióról van szó, a helyzet azonban bonyolultabbá válik, amikor felfedezi, hogy a hajót nem eltérítették, amint azt korábban mondták, hanem tiltott vizeken járt, és valójában egy mobil műholdirányító platformként működik. Amikor a Kapitány a Fekete Özvegy segítségét kéri, rájön, hogy a nő egy előtte titokban tartott, másodlagos feladatot is kapott, mely szerint bizalmas S.H.I.E.L.D.-adatokat kell begyűjtenie Nick Fury számára az „információmegosztás” egy példjaként, s ez az akció veszélyeztethette volna a túsok biztonságát. Visszatérve a S.H.I.E.L.D. székhelyére a washingtoni Triskellionban, a Potomac folyó partján Amerika kapitány szembesíti a S.H.I.E.L.D. igazgatóját felfedezésével, mire Fury így válaszol: „Nem akartam, hogy olyasmit tegyen, ami a nehezeére esik, Romanoff ügynök pedig hajlandó bármire.” Az „információmegosztás” gyakorlatának ez a megidézése, amelyet Fury úgy ír le, hogy „senki sem adja ki a titkot, mert senki sem ismeri teljesen”, a számos kapcsolódási pontok egyike a film geopolitikai környezetével: a George W. Bush- és azután a Barack Obama-adminisztráció alatt az információmegosztás kulcsfontosságú politikai stratégiának számított az államtitkok megőrzésében az SCI, azaz az „érzékeny rekeszesített információ” ernyőterminusa alatt. Ezekről az eljárásokról a STELLARWIND 2013. június 27-i kiszivárgása után sok szó esett a széles nyilvánosság előtt, miután kiderült, hogy olyan tevékenységeket engedélyeztek, mint a figyelmeztetés nélküli lehallgatás, az adatbányászat vagy a hívások rögzítése. A kiszivárogtatás először fedte fel a metaadatgyűjtés mértékét is (telefonos és e-mailes nyilvántartások formájában), amikor kiderült, hogy kilenc nagyobb internetes társaságot szólítottak fel rá, hogy az NSA-nak ömlesztve adják át azokat az adatokat, amelyek 2011. októberig évi kétszáz milliót is meghaladó internetes kommunikáció során gyűltek össze. Nyilvánosságra hozták azt is, hogy mindezért maguk az adófizetők fizettek a rejtett „fekete költségvetés” részeként. *A tél katonája* bemutatását megelőző évben az adófizetők 10,3 milliárd dollárt költöttek az NSA felügyeleti rendszerére, ami 53% -kal több a 2004-es adatnál. Ahogy Charlie Savage megfigyelte:

Világossá vált, hogy a huszonegyedik századi technológia a szeptember 11. utáni, gyakorlatilag korlátlan költségvetéssel kiegészülve azt eredményezte, hogy az amerikai kormány megfigyelő apparátusa leviatánná növekedett. Az is egyértelmű lett, hogy ez a megfigyelési sztori valójában egyetlen – a nemzetbiztonsági jogpolitika egyéb területeihez mérve pedig különösen – egységes elbeszélés volt, amely átfogta a Bush-Cheney s az Obama-adminisztrációt (2015: 169).

Fury feltárja a Kapitány előtt a Világbiztonsági Tanács nagyszabású terveit és titoktartásuk okát is: a Vízio projekt három hatalmas, legújabb generációs repülőszállító-gyártását irányozza elő, amelyek képesek folyamatos szuborbitális pályán keringeni a föld körül, és mindegyik olyan fegyverrel van felszerelve, amely több ezer célpontot tud megelőző célzattal egyszerre bemérni. Ezeket a szélsőséges intézkedéseket a *Bosszúállók*ban bemutatott New York-i csata utáni fokozott félelmek tették csak lehetővé. Egy olyan párbeszéd során, amely a szeptember 11-i támadások után hozott USA Patriot-törvényre jellemző valóságban biztonsági intézkedések szigorításait idézi fel, Fury kijelenti: „New York után meggyőztem a Világbiztonsági Tanácsot, hogy fejlesztenünk kell a bűnmegelőzés területét. Most végre lépéselőnyben vagyunk.” Fury és Amerika kapitány ezt következő interakciója a film talán legfigyelemreméltóbb kiszólásaként működik.



Amerika kapitány és Nick Fury a Vízio projektről társalog az Amerika kapitány: A tél katonájában. A jelenetben világosan a terror elleni háborúval kapcsolatos aggályok és félelmek fogalmazódnak meg.

Fury beavatja a Kapitányt: „A műholdak azonosítják a terroristát, mielőtt az előbújna arókaükéből. Megelőzhetjük a bűncselekményt, *mielőtt elkövetnék.*” Mire a Kapitány: „Azt hittem, abüntetést megelőzi a bűn!” Furynek azonban erre is megvan a maga válasza: „Nem várhatunkolyan sokáig!” Ez a biztonsági intézkedések etikájáról és hatékonyságáról folytatott rövid szóváltás– az MCU nagy részével együtt – határozottan összekapcsolódik a szeptember 11. utáni évtizedviharos eseményeivel, és hasonló azokhoz az Egyesült Államokban lefolytatott 9/11 utáni vitákhoz, amikor az USA PATRIOT-törvényét egyesek sajnálatos, de szükséges intézkedésnek tekintették a veszélyeztetett nemzet védelme érdekében, mások viszont a polgári szabadságjogokba való alkotmányellenes beavatkozásként értékelték azt. A Kapitány egyetlen, velős mondatban fogalmazza meg saját érzéseit a látottakkal kapcsolatban: „Ez nem szabadság ... ez félelem.”

Röviddel ezután, valószínűleg részben a Kapitány kérdéseinek hatására, Fury a saját aggályait is kifejti a Vízio projektrel kapcsolatban annak vezetője s egyben barátja, Alexander Pierce (Robert Redford) védelmi miniszter előtt, s ennek eredményeként Fury a tél katonájaként ismert titokzatos bérnyilkos célpontjává válik. Mielőtt „meghal”, Fury átad a Kapitánynak egy memóriakártyát és figyelmezteti: „Ne bízson senkiben”. Miután hirtelen a S.H.I.E.L.D. szökevényévé válik, és menekülnie kell az őt a nyilvánosság előtt árulóként megbélyegző hatóságok elől, a Kapitány felkeres egy földalatti bunkert Camp Lehigh-ban, ahol a második világháború alatt őt is kiképezték, és válaszokat keres. Amit itt kiderít, az a film paradigmaváltó felfedezése és minden bizonnyal az MCU első és második szakaszának legnagyobb csavarja: *Az első bosszúállóban* a Vörös Koponya által vezetett HYDRA, amelyről azt gondoltuk, hogy a film végén a Kapitány áldozatának hála elpusztult, valamiféle „csodás parazitaként” megfertőzte a S.H.I.E.L.D.-et, és 1945 óta világszerte óriási hatalomra tett szert. Mi több, a HYDRA felemelkedését Arnim Zola (Toby Jones) irányította, akinek a tudatát feltöltötték egy számítógépre. Úgy tűnik, hogy Zola egyike azoknak a német tudósoknak, akiket a II. világháború után az Egyesült Államokba hívtak a valóságban is lefolytatott Gémkapocs Hadművelet (1945) részeként, amely több mint ezer olyan stratégiai értéket képviselő náci tudós áthelyezését jelentette, mint amilyen Werner von Braun, „a rakétatudomány apja”, vagy Arthur Rudolph és Kurt H. Debus volt. Miközben Truman elnök hivatalosan elrendelte, hogy a náci párt korábbi tagjait ne vonják be a programba, sokan hamis papírokat kaptak, hogy segíthessék azokat a tudományos és katonai fejlesztéseket, amelyeket alapvető fontosságúnak tartottak Amerika számára a hidegháború megnyeréséhez. Ez vezethetett például ahhoz, hogy von Braun, aki korábban a buchenwaldi koncentrációs táborból válogatta az embereket a V-2 rakéta kísérleteihez, 1955-ben, azaz nem sokkal több mint tíz évvel később Walt Disney Disneyland műsorában (ABC, 1954–58) bukkanjon fel az *Ember az űrben* (1.20) című epizód vendégszereplőjeként (lásd Jacobsen 2014), mely kínos tényt azután igyekeztek kitörölni a hidegháborúról szóló, általánosan elfogadott amerikai mesternarratívából.

Zola elmondja a Kapitánynak, hogy „az elmúlt hetven évben a HYDRA gerjesztette a válságokat, nyereszkedett a háborúkon és amikor a történelem nem a mi oldalunkon állt..., megváltoztattuk azt”, miközben a képernyőn számos politikai krízis képe villan fel a 20. század második felétől a

huszonegyedik század elejéig, beleértve a kubai rakétaválság, Muammar Gaddafi, Daniel Ortega, az iráni forradalom és Hugo Chavez felvételeit, sőt, még Julian Assange is feltűnik az ecuadori nagykövetség erkélyén 2012-ben, azt sugallva, hogy mindezeket az eseményeket a HYDRA szponzorálta, hogy diszharmoniót és bizonytalanságot keltsen az egész világon. [7] Mint Zola folytatja, „A HYDRA olyan kaotikus világot teremtett, hogy az emberiség kész feláldozni a szabadságát a biztonsága érdekében.” E célból a Vízión projekt nem csak a lámpákat és a biztonsági kamerákat képes irányítani, de betörhet az emberek telefonjaiba, elolvashatja a tweeteket, és amint Jasper Sitwell ügynök később felvilágosítja a Kapitányt, „a banki kivonatok, az orvosi leletek, a pártszimpátia, az e-mailek, a telefonhívások, sőt, még az átkozott felvételi pontszámok is elérhetőek!” A repülőszállítóba egy prediktív algoritmust építettek be, amelyet maga Zola fejlesztett ki, aki a potenciális veszélyforrások felismerése és megsemmisítése érdekében egyfajta „digitális könyvként” olvasta a huszonegyedik századot.

Hogy a HYDRA globális ügyekbe való rosszindulatú beavatkozásának képviselőiként mely világméretű eseményeket és személyiségeket visz képernyőre, jól mutatja a film ideológiai látómezejét, és alaposabb megfigyelés során az is kiderül, hogy ez a politikai világlátás korántsem olyan „felforgató”, mint ahogyan azt a Ryan Lambie és Darren Franich állította a fejezet elején említett cikkekben. Az MCU korábbi részeihez hasonlóan *A tél katonája* is osztja azt az uralkodó elképzelést, miszerint az amerikai külpolitika s vonakodó külföldi beavatkozásai a 20. században és a huszonegyedik kezdetén eredendően jótékonyak, nemesek voltak, amit bárki, aki a leghalványabb ismerettel rendelkezik a második világháború utáni korszak történelméről, enyhén szólva is problematikusnak találja; a filmi ábrázolás pedig köszönőviszonyban sincs az olyan helyeken történt amerikai intervenciók történelmi valóságával, mint Irán (1953), Guatemala (1954), Kuba (1959), Dominikai Köztársaság (1961), Vietnam (1965), Chile (1970), Grenada (1983), Bosznia (1992) és Irak (1990 és 2003), hogy csak néhányat említsünk. [8]

Csak egy nagyon szubjektív, ideológiailag terhelt prizma fénytörésében lehet a kubai rakétaválságot továbbra is kizárólag az álnok szovjet erőfitogtatás eredményének tekinteni, ahelyett, hogy a bonyolult hidegháborús katasztrófa politika következményének látnánk, amelyben az agresszív amerikai külpolitika legalább akkora szerepet játszott, mint az orosz provokáció. *A tél katonája* azt várja tőlünk, hogy az iráni forradalmat (1979) egyértelműen a globális stabilitást és szabadságot ért gonosz fenyegetésként fogjuk fel, noha többek között értelmezhetnénk az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság egy szuverén országba való több mint egy évszázada tartó, imperialista beavatkozásainak eredményeként is. Hogy Julian Assange-t – ezt a bonyolult és ellentmondásos alakot, akit épp úgy jellemeztek már a „szólásszabadság mártírjaként” (Frank La Rue-t idézi Hall 2010), mint egy „külföldi terrorista szervezet” fejeként (Peter Kinget idézi McCullagh, 2010) – a film a HYDRA ügynökeként tálalja nekünk, aki viták és válságok szításáért felelős világszerte, nem egy felforgató alkotásról árulkodik, sokkal inkább egy konzervatív értekezésre hajaz, amely mindazokról, akiket a valódi világban „Amerika ideológiai ellenségeinek” (Luttwak 1993: 45) lehet tekinteni, azt tartja, hogy azokat a nácik vagy a Szovjetunió utódainak egyesített tábora szponzorálja. Míg a HYDRA-t kezdetben gyakran társították a nácikkal

a II. világháborúban, az MCU narratívájának előrehaladtával immár a szovjet korszak (1922–1991) és a modern Oroszország is a történet része lett, a „hydra” kifejezés pedig a „hidrafejű kommunizmus” fordulat révén gyakran kapcsolódott a Szovjetunióhoz még annak feloszlata után is (Buckley 2002: 233).^[9] A szóban forgó asszociációk kényelmes alakíthatóságát jól mutatja, hogy nemrégiben Stan Lee úgy határozta meg a HYDRA-t, mint ami „olyan, mint ma az ISIS. Sok van belőle. Ha megölnek néhányat, ez nem jelent semmit. Van több” (2016b: xv). Zola HYDRA-bemutatójának legérdekesebb alakja a kortárs közönség számára talán kevésbé ismert politikus, a nicaraguai elnök, Daniel Ortega (1985–90, 2007–). Az 1980-as években Ortégát, az SNLF (Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front) vezetőjét az amerikai sajtó és kormány erőteljesen démonizálta, elsősorban azért, mert megkísérelte kiutasítani országaiból az amerikai politikai és gazdasági érdekeket – mind politikai, mind gazdasági értelemben. Több mint egy évtizeddel később, 1996-ban a Nemzetközi Bíróság úgy határozott, hogy az Egyesült Államok többször is megsértette a nemzetközi jogot azáltal, hogy támogatta az Ortega-ellenes erőket, az úgynevezett Kontrákat. A világ minden tájáról összehívott tizenhárom bíróból álló testület arra a következtetésre jutott, hogy a „Kontra erők kiképzése, fegyverzése, felszerelése, finanszírozása és ellátása, vagy a katonai és félkatonai tevékenységek Nicaraguában történő bárminemű bátorítása, támogatása és segítése a Nicaraguai Köztársasággal szemben megsértette azt a nemzetközi szokásjogi kötelezettséget, amely szerint nem szabad beavatkozni egy másik állam belügyeibe” (ICJ 1986). Az Egyesült Államok kormánya mindazonáltal elutasította a döntést, Jeane Kirkpatrick amerikai ENSZ-nagykövet pedig csak fél-legális, fél-jogi, fél-politikai testületnek nevezte a Nemzetközi Bíróságot, amelyet a nemzetek néha elfogadnak, néha pedig nem (idézi Scott 2012: 90).^[10] Mindez nem azt jelenti, hogy *A tél katonája* HYDRA-szekvenciájában szereplő figurák maguk ne lennének felelősek a nemzetközi jog megsértéséért, ami természetesen sok esetben kétségtelen tény; az azonban, amiben mindannyian osztoznak, és amiért feltehetően kiválasztották őket, nem más, mint hogy kihívást jelentettek az Amerika-központú világnézet számára, s a film ezért bélyegzi meg őket leegyszerűsítő módon a káosz és pusztítás ügynökeiként.^[11]

Mint kiderül, a HYDRA-terv főépítésze nem más, mint Alexander Pierce, az az ember, akiről Fury elmondja, hogy egyszer elutasította a Nobel-békedíjat, mert „a béke nem eredmény..., hanem felelősség”. Pierce-t szándékosan úgy ábrázolják, mint egy Bush-korszakbeli neokonzervatív politikust, akihez hasonlókat rendszeresen szerepeltettek antagonistaként az új évezred első évtizedeinek hollywoodi filmjeiben (kiemelkedő példaként lásd Ward Abbot, Noah Vosen és Alexander Conklin az eredeti *Bourne*-trilógiában [2002– 7], Alexander Marcus admirális a *Star Trek: Sötétségben* [Star Trek: Into Darkness. J. J. Abrams, 2013] című filmben vagy Dreyfus *A majmok bolygója: Forradalomban* [Dawn of the Planet of the Apes. Matt Reeves, 2014]), s ez közrejátszhatott abban, miért tarthatták sokan kritikusként a mai amerikai biztonsági politikára nézve.^[12] Pierce teljesen meg van győződve arról, hogy amit csinál, az helyes, és kész rá, hogy feláldozzon húszmillió embert azért, hogy rendet teremtsen a maradék hétmilliárd életében. Így szól Furyhoz: „Elkerülhetetlen. Feltéve, ha elég bátor.” Pierce elmesél egy anekdotát a bogotai tapasztalatairól, hogy igazolja a megelőző módszer használatát, amelyben az ELN (Nemzeti Felszabadítási Hadsereg) lázadói túsokat ejtettek az Egyesült Államok nagykövetségén, akik közt

ott volt Pierce lánya is, Nick Fury pedig figyelmen kívül hagyva a közvetlen parancsot, közvetlen katonai akcióval mentette meg a túsokat. Mintegy a Bush-doktrínát visszhangozva Pierce azt javasolja, hogy a helyes cselekvés érdekében néha meg kell szegni a szabályokat, és emlékezteti Furyt, hogy a diplomácia csak „időnyerés... sebtapasz”, és hogy Fury „nem kérdezett, tette, amit tennie *kellett*”.

A fogságnarratíva s a veszélyben lévő fiatal amerikai nő megmentésének lehetősége a szeptember 11. utáni amerikai mozi egyik meghatározó tematikus motívumává vált az olyan popkulturális szövegekben, mint például az *Elrabolva* (Taken. Pierre Morel, 2008) vagy a *24* (Jon Cassar, 2008), és Pierce is ehhez a trópushoz folyamodik, hogy meggyőzze a Világbiztonsági Tanácsot a HYDRA-terv hatékonyságáról (lásd még Faludi 2007). Feltesz Singh tanácsosnak egy kérdést, amely az Alan Dershowitz által szeptember 11. után népszerűsített „ketyegő bomba” forgatókönyveket idézi: „Mi lenne, ha Pakisztán holnap elfoglalná Mumbait, maga pedig tudná, hogy a lányát egy futballstadionba fogják hurcolni, hogy kivégezzék, s mindezt egyetlen gombnyomással meg tudná állítani?” (Lásd Dershowitz 2008). Ez a hozzáállás nagyon jellemzőnek bizonyult azoknál, akik a kínzás, avagy az erőteljesebb kihallgatási technikák hatékonysága mellett érveltek – az effajta módszerek érvényét azóta komoly tudományos munkákban cáfolták (lásd O’Mara 2015; Schiemann 2015). Elnökségének első hetében Donald Trumpot Sean Hannityvel készült interjúja a *Hannity* című tv-műsorban arra ösztökélte, hogy ehhez az elgondoláshoz nyúljon vissza; állításait véleményem szerint inkább a kínzás médiában ábrázolt formái, mint a fent említett kutatás elemzése inspirálták (2017. január 26.). Hannity felvetette: „Megkérdezném David Muirt [amerikai újságíró], hogy ha elrabolják a gyerekeit, de nála van az egyik emberrabló, mit tenne, hogy megtudja a gyermeke tartózkodási helyét?” Amire Trump így reagált: „Esetleg előzékenyen lehetővé tenné, hogy 48 órával később beszéljen, mi? ... Amikor már *túl késő lesz*” (idézi Slattery 2017-ben).

A HYDRA-terv építészete tehát Pierce, Amerika kapitány fő ellenfele azonban mégiscsak a tél katonája, egy árnyékként ténykedő bérgyilkos, akire korábban „kísértetként” is utaltak, s aki ötven év alatt két tucat gyilkosságot hajtott végre a HYDRA céljainak szolgálatában. Amikor végre találkoznak a washingtoni utcákon zajló csata után – amely szándékosan Michael Mann *Szemtől szemben* (Heat, 1995) című filmjét idézi –, a film feltárja, hogy a tél katonája valójában James 'Bucky' Barnes, a Kapitány legjobb barátja, akit régóta halottnak gondoltak. Valójában a HYDRA fogta el 1945-ben, és hasonló agymosást hajtottak végre rajta, mint amelyet Raymond Shaw-n *A mandzsúriai jelölt* című műben (könyv, 1959; film, 1962), amelyre Tony Stark később név szerinti utal az *Amerika kapitány: Polgárháborúban* (Captain America: Civil War. Russo Brothers, 2016).^[13] *A tél katonája* a Smithsonian intézetbeli jelenetben finoman már emlékeztette a közönséget, milyen fontos Bucky Steve Rogers számára, később pedig Steve anyjának temetéséről is kapunk egy flashbacket, amelynek során Bucky azt mondja a barátjának: „Én mindig melletted leszek...”. Egy olyan franchise-ban, amelyet gyakran kritizáltak érzelmi sekélyessége miatt, a Rogers és Barnes közötti érzelmi kapcsolat komoly visszhangot kapott, és talán ez az oka annak is, hogy az *Amerika kapitány: Polgárháborúban* ismét elővették a film egyik fő narratív hajtómotorjaként.

Miután a hősök és a közönség immár tudomásul vette, mi forog kockán, a film az összeesküvés-thrillerről missziós filmre vált: Amerika kapitány, a Sólyom, a Fekete Özvegy, Maria Hill és a még mindig élő Nick Fury (akiről kiderül, hogy csak megjátszotta a holtat) feladata az lesz, hogy megakadályozzák a Vízio projekt repülőszállítóit abban, hogy világszerte milliókat öljenek meg, és a HYDRA irányítása alá helyezték a földet. Ekkor a Kapitány még egyszer utoljára ellátogat a Smithsonianbe, hogy visszaszerezze a második világháborús egyenruháját; nehéz lenne ennél nyilvánvalóbb példát találni a régimódi ideálokhoz való visszatérés propagálására a viharos „terror elleni háború” korszakának filmjei között. Miután belopózott a Vízio projekt főhadiszállására, a Kapitány ösztönző beszédet mond a hazafiságról és a szabadságról *Az első bosszúállóban* sugárzott filmhíradóban elhangzottakhoz nagyon hasonló megfogalmazással:

Ha ma elindítja a repülőgép-anyahajókat, a HYDRA minden ellenségét kiiktathatja. Kivéve, ha megakadályozzuk. Tudom, hogy sokat kérek, de a szabadságnak ára van, mindig is így volt. Én hajlandó vagyok megfizetni. Ha egyedül vagyok ezzel, ám legyen. De remélem, nincs így.

A Kapitány teljes mértékben készen áll rá, hogy feláldozza magát, ahogyan azt korábban már *Az első bosszúállóban* is tette, és a második világháborúra való hivatkozással ezt kéri másoktól is. A kapitánynak és csapatának sikerül átállítani a repülőszállítók előre beállított célpontjait, így ahelyett, hogy ártatlan civileket lőnének le a földön, azok egymásra tüzelnek, és egymást semmisítik meg, az Obama-korszak katonai műveleteit egyre inkább jellemző drónharcokban megnyilvánuló aszimmetrikus hatalmi viszonyok ironikus megfordításával. Azon ritka esetek egyikeként, amikor a film csúcspontján – amelyet szinte mindig a főszereplő és az antagonist közötti fizikai összecsapás zár le – a szuperhős elutasítja a harcot, a Kapitány pajzsát ledobva közli Buckyval, hogy nem folytatja, és hogy „mindig veled lesz”. Bucky először nem akarja megismerni a

barátját, és az MCU-filmek egyik legbrutálisabb jelenetében többször is megüti a Kapitányt, ám amikor az öntudatlanul beleesik a Potomac folyóba, megmenti az életét, mielőtt eltűnne az égő Triskellion romjaival a háttérben. Ugyanekkor Pierce-t is megölik, de csak miután a Fekete Özvegy feltöltötte a HYDRA és S.H.I.E.L.D. összes titkos fájlját az internetre, amivel az ő gondosan őrzött múltja is ismert lesz az egész világ számára. Fontos megjegyezni, hogy a film szerint a HYDRA megsemmisítésének egyetlen módja nem a szervezet fizikai legyőzése, hanem a titkok nyilvánosságra hozatala, s ezt – Manning, Snowden és Assange tevékenységével összeolvasva – óriási hőstettnek tekintik a film narratívájában, bármennyire is megosztott volt az ország az említett valós személyek cselekedeteivel kapcsolatban ugyanekkor. A későbbiekben a Fekete Özvegyet egy szenátusi bizottság előtt mutatják, ahol őt és hős társait azzal vádolják, hogy „leamortizálták a hírszerzés teljes apparátusát”, a nő azonban nem mutat megbánást, és szilárdan meg van győződve róla, hogy nem fogják börtönbe vetni, mert „[az amerikai kormányoknak és a világnak] szüksége van ránk. Igen, a világunk törekeny, és igen, részben miattunk lett ilyen, de csakis mi tudjuk kellőképp megóvni...”.

IV.

Mivel a film összeesküvés-thrillerként állítja be magát, és olyan sokat kölcsönöz *A keselyű három napjából*, helyénvalónak tűnik összehasonlítani a két film végét. *A tél katonája* sikeresen megszabadul Pierce-től (szíven lövik, ahelyett, hogy bíróság elé kerülne), a három Vízió projekt repülőszállító megsemmisül (s amennyire látjuk, elpusztításuk nem jár ártatlanok halálával), a film címszereplője pedig kiérdemli a megváltást. *A keselyű három napjában* a menekülő CIA-elemző Joe Turner (Robert Redford) számára nincs ilyen határozott lezárás. Állandó veszély közepette adja át a sajtónak a közel-keleti olajmezők elfoglalására vonatkozó titkos CIA-tervről szóló anyagát, de nem világos, hogy ezt végül közzéteszik-e vagy sem, tekintve, milyen óriási hatalommal bírnak azok, akiket ezzel lejártna. A film utolsó vágása Turnert mutatja, miközben a válla felett visszatekintve idegesen elindul, így a film egy olyan bizonytalan, befagyasztott kerettel ér véget, amelyet Michael Ryan és Douglas Kellner a *Camera Politica: A kortárs amerikai film politikája és ideológiája* című könyvükben a „hetvenes évek közepére jellemző kétértelműség jeleként” jellemeznék (1990: 100).^[14]

Noha *A tél katonája* sokat kölcsönöz az 1970-es évek összeesküvés-thrillereiből, kevés ideológiai kihívást támaszt a status quóval szemben, és – az MCU filmek túlnyomó többségéhez hasonlóan – a megváltás diadalmasan erőszakos pillanatával ér véget. Ahogy Martin Flanagan, Andrew Livingstone és Mike McKenny állítja, az 1970-es évek összeesküvésfilmjeire való hivatkozások nem jelentik, hogy a film megfontoltan foglalkozna a készítése korát meghatározó félelmekkel és szorongásokkal, ezt a „jól felmért kockázattal bíró utalásrendszerrel sokkal inkább egy olyan, az aktuálisan divatos fogyasztási szokásokat követő közönség megszólítására építik be, amely képes a hidegháború utáni filmes utalások dekódolására” (2016: 111). *A tél katonája* ugyan kritikus a HYDRA gyakorlataival szemben, ezek azonban aligha tekinthetők többnek az új évezred valós vitáinak hiperallegorizált kiterjesztésénél, a mögöttes üzenet pedig az Amerika kapitány által képviselt (és benne megtestesülő) alapvető mitikus amerikai értékek újraigazolását kínálja egy olyan karakter

révén, amelyet régóta az „amerikai ideálok és az amerikai gyakorlat közötti különbség” kifejezőjének tekintenek (Dittmer 2005: 642).

A film kritikus lendülete arra irányul, és a Kapitány elsődleges szerepe is az, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy Amerika *több*, mint intézményei összessége, s hogy alapvető értékei és alapelvei teszik nagyszerűvé, és különböztetik meg minden más országtól. Benton Bond ezt a fajta kritikát megváltó antiamerikanizmusként írta le. Mint fogalmaz: „a megváltó antiamerikanizmus üzenete egy sajátos csomópontból ered, ahol a lehangosabban Amerika-ellenes hangok patriotikus és nacionalista proamerikanizmussal ötvöződnek. Így egy sajátos Amerika-ellenes hang jön létre: az, amely Amerikát egy bukott kapitányban ünnepli, és azt az Amerikát ostromozza, amely őt elbukatta.” (2013: 77). Ezáltal a film kap egy felületesen kritikus patinát, miközben egy olyan mitopoetikus látomást ölel fel Amerika kivételességéről, amely már önmagában is mitikus gondolat, s egyszerűsége annak az illúzióknak is a forrása, hogy létezik egy olyan kézzelfogható, nagyszerű Amerika, amihez még visszatérhetünk. Kétségtelenül ez is benne volt Donald Trump vonzerejében 2016-os sikeres elnökválasztási kampánya során, amikor is – két évvel *A tél katonája* bemutatása után – azt kritizálta, amivé az ország vált, elsősorban Barack Obama elnöksége alatt, és megígérte, hogy éppen az említett illuzórikus alapértékekhez és alapelvekhez való visszatéréssel „újra nagyszerűvé teszi Amerikát”. Mint Trump 2016. november 9-i győzelmi beszédében kijelentette: „Együtt dolgozva megkezdjük a nemzet újjáépítésének és az amerikai álom megújításának sürgős feladatát”. Mind Trump kampánya, mind pedig *A tél katonája* egybehangzóan a (Sam Wilson által is ekként megfogalmazott) „régis szép idők” való visszatérés vágyát fogalmazza meg, ám arra nem kínálnak választ, hogy hol is lehet ezeket megtalálni a kulturális képzeleten kívül. Talán az 1940-es években, amikor Amerika kapitány megszületett? De hát ezt a korszakot kétségtelenül mély társadalmi egyenlőtlenség, jogfosztottság és szegregáció jellemezte, még akkor is, ha erre egy nosztalgikus prizma megnyugtató lencséjén keresztül tekintünk vissza, ami mellett Norman Finkelstein igencsak meggyőzően érvelt az *Ahogy a dolgok soha nem voltak: a „régis szép idők” igazsága* című könyvében, amely alaposan aláássa azt az elképzelést, miszerint az 1940-es évek „mindenki számára boldog és gondtalan időszak volt Amerikában” (1995: 1).

Látszólagos merevsége ellenére Amerika kapitány meglepően jól formálható alakká vált, aki az új évezredben az amerikai politikai spektrum mindkét oldalát képviselte már, és valószínűleg ugyanúgy felbukkan az ország egész területének Tea Party ^[15] felvonulásain, mint olyasféle liberális eseményeken, amilyen például Jon Stewart „Mozgalom az észhezértésért” című rendezvénye volt Washington DC-ben 2010. október 30-án. Bob Calhoun a *Salon* hasábjain azt kérdezte: „Vajon [Amerika kapitány] New Deal-párti demokrata volna, aki pajzsát az új közmunkaprogramok védelmére fordítja, vagy a Tea Partyval szövetkezne, hogy a milliárdosok adóját csökkentse és megrövidítse a Medicare-t? Kinek a kapitánya Amerika kapitány végül is?” (2011) Az MCU Amerika kapitánya hasonlóan rugalmas figura, s épp ennek köszönhetően láthatták bele oly sokan *A tél katonájába* saját politikai ideológiájukat. A politikai spektrum jobb oldalán tartózkodók számára a film a hatalmaskodó kormányzat beavatkozó politikáját kritizálja, kiállva

azokért a „valódi amerikaiakért”, akik úgy érzik, hogy az Obama-adminisztráció elfelejtette és cserbenhagyta őket. Ezért javasolhatta a neves republikánus médiaszereplő Glenn Beck:

Ezt kellene tanítani Hollywoodnak... Itt van egy film, amely nemcsak jó, hanem Amerika-párti történetet mond el. Ráadásul politikai mondanivalója is van. Még a rendező is azt mondja: »Igen, itt arra próbálok rámutatni, hogy embereket drónokkal gyilkolni valami bizottság engedélyével vagy az elnöki igennel, mondván, hogy megölhetjük ezeket az embereket, mert problémát jelentenek, a kémkedés, az adatgyűjtés nem helyes.« Erről szól az *Amerika kapitány*. (2014)

Ugyanakkor a politikai spektrum bal oldalán levők ugyanolyan könnyen olvashatják a filmet a Bush-adminisztráció szeptember 11. utáni túlkapásainak kommentárjaként, ahol is Amerika kapitány az ő Amerikára vonatkozó elképzelésük melletti kiállást képviseli (lásd Franich 2014; Lambie 2014). Az *Amerika kapitány: A tél katonája* jogosan az MCU egyik legelismertebb filmje, sőt, Christopher Nolan *Sötét Lovag*-trilógiája mellett a zsáner egészének kiemelkedő darabja, de az az érvelés, miszerint „felforgató” lenne, amint azt Darren Franich írja az *Entertainment Weekly*-ben vagy Ryan Lambie állítja, annak a jele, hogy a műfaj láthatóan nem tud olyan narratívákat kínálni, amelyek nem csupán felületes módon képesek kritikát adni arról a korról, amelyben készültek.

Fordította Hódosy Annamária

A fordítást ellenőrizte Huszár Linda

[A fordítás az alábbi szöveg alapján készült: McSweeney, Terence: „The world has changed and none of us can go back”: The Illusory Moral Ambiguities of the Post-9/11 Superhero in *Captain America: The Winter Soldier*. In McSweeney, Terence: *Avengers Assemble! Critical Perspectives on the Marvel Cinematic Universe*. London – New York, Wallflower Press, 2018. 150-166.]

Jegyzetek

1. Ha másképp nem jelölöm, az idegen nyelvű szövegeket saját fordításomban közlöm. [– *A ford.* H.A.]
2. Még egy hét sem telt el *A tél katonája* bemutatása után, hogy a *Guardian* és a *Washington Post* Pulitzer-díjat kapott a közösség szolgálataért a Snowden-szivárogtatásokról való beszámolók miatt.
3. Ignacio Andrés Amarillo szerint, aki az argentin *El Litoral* újságban írt kritikát a filmről, „sok dél-amerikai számára Amerika kapitány az imperializmus szimbóluma”, és a film teljesen elmerül a „poszt-Bush- és poszt-Snowden-éra” ábrázolásában (2014).
4. A „kompartmentalizáció” vagy „rekeszesítés” irányításeleméleti fogalom. Bármely irányítás alatt álló szervezet „rekeszekre” osztható, ezek a rekeszek pedig „az egymástól való elválasztás és az abból következő információhiány miatt nagyon könnyen irányíthatók lesznek (hacsak nincs közöttük kommunikációs csatorna – ezért is törekszenek a csatornák minimálisra való redukálására). A rekeszek csak annyi információval rendelkeznek amennyi még pont szükséges a saját munkájuk ellátásához.”
Forrás: <https://iranyitok.fandom.com/hu/wiki/Kompartmentaliz%C3%A1ci%C3%B3> (2019. 12. 29.) [A ford. kiegészítése.]
5. A filmekből vett párbeszéd fordításait a filmek hivatalos magyar szinkronjához igazítottam [– *A ford.*]
6. Az egyik gazdagon texturált jelenetben, amely az MCU-filmek gyakran tapasztalható figyelmét érzékelteti a részletek iránt, a kamera rövid ideig a könyvespolcot veszi, megmutatva, mit olvasott a Kapitány a

kezdeményezésére országszerte összesen 35 ezer ember tartott teadélutánnal egybekötött demonstrációt, amelyen a kormány válságkezelő politikája ellen tiltakoztak. Santellit ugyanis felháborította az a felvetés, hogy neki kell kifizetni például a szomszédja jelzáloghitelét, főként abban az esetben, hogyha azok több házat is vettek, miközben ezt anyagi helyzetük miatt nem engedhették volna meg. A kormány ugyanis 75 millió dollár segélyt helyezett kilátásba a bajba jutott lakáshitelesek számára. A megmozdulás innentől kezdve az internetes közösségi portálokon keresztül terjedt olyan mértékben, hogy egyes vélemények szerint az Egyesült Államokban 2009-ben az év embere nem egy személy volt, hanem ez a csoport, ők gyakorolták ugyanis a legnagyobb hatást az országra.” Forrás:

http://www.hetek.hu/kulfold/201009/tea_party_konzervativ_lazadas_a_republikanus_oldalon [– A ford. kiegészítése.]

Irodalomjegyzék

- Amarillo, Ignacio Andrés (2014): De la II Guerra a la era Snowden. *El Litoral*. 04. 03. URL: <http://www.ellitoral.com/index.php/diarios/2014/04/03/escenariosysociedad/SOCI-05.html>
- Bearman, Jonathan (1986): *Qadhafi's Libya*. London, Zed Books.
- Beck, Glenn (2014): Captain America directors admit the film is a critique of Obama's drone policy and NSA. *GlennBeck.com*. 04. 07. URL: <https://www.glennbeck.com/2014/04/07/captain-america-directors-admit-the-film-is-a-critique-of-obamas-drone-policy-and-nsa/Bond>
- Benton (2013): Redemptive anti-Americanism and the death of Captain America. *Studies in Communication Sciences*, 13.1. 75–83. <https://doi.org/10.1016/j.scoms.2013.04.003>
- Boot, Max (2017): Donald Trump: A Modern Manchurian Candidate? *The New York Times*, 01. 11. URL: <https://www.nytimes.com/2017/01/11/opinion/donald-trump-a-modern-manchurian-candidate.html>
- Brody, Richard (2012): The Avengers: Not Unlike An F-16 Stunt Run. *The New Yorker*, 05. 04. URL: <https://www.newyorker.com/culture/richard-brody/the-avengers-not-unlike-an-f-16-stunt-run>
- Buckley, Roger (2002): *The United States in the Asia-Pacific Since 1945*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511615733>
- Burr, Ty (2014): Things get darker for Captain America. *The Boston Globe*, 04. 03.
- Calhoun, Bob (2011): The politics of Captain America. *Salon*, 07. 19. URL: https://www.salon.com/2011/07/19/captain_america_politics/
- Chomsky, Noam (2001): *9–11*. New York, Seven Stories Press.
- Dershowitz, Alan (2008): *Why Terrorism Works: Understanding the Threat, Responding to the Challenge*. New Haven, CT, Yale University Press.
- Dittmer, Jason (2012): *Captain America and the Nationalist Superhero: Metaphors, Narratives, and Geopolitics*. Philadelphia, PA, Temple University Press.
- Donovan, Barna William (2011): *Conspiracy Films: A Tour of Dark Places in the American Conscious*. Jefferson, NC, McFarland.
- Eddy, Max (2014): Is Captain America: The Winter Soldier a Post-Snowden Superhero Movie? Not Quite. *PC Magazine*, 04. 29. URL: <http://uk.pcmag.com/opinion/9881/iscaptain-america-the-winter-soldier-a-post-snowden-superhe>

- Edelstein, David (2014): Edelstein on Captain America: The Winter Soldier: Beneath the CGI, an Old-School Conspiracy Thriller. *New York Magazine*, 04. 04. URL: <http://www.vulture.com/2014/04/review-captain-america-the-winter-soldier.html>
- Faludi, Susan (2007): *The Terror Dream: Fear and Fantasy in Post-9/11 America*. Melbourne, Scribe.
- Finkelstein, Norman (1995): *The Way Things Never Were: The Truth about the „Good Old Days“*. Lincoln, BE, Authors Guild.
- Flanagan, Martin, Andrew Livingstone és Mike McKenny (2016): *The Marvel Studios Phenomenon: Inside a Transmedia Universe*. New York – London, Bloomsbury Academic. <https://doi.org/10.5040/9781501311871>
- Franich, Darren (2014): The real, subversive politics of *Captain America: The Winter Soldier*. *Entertainment Weekly*, 04. 06. URL: <http://ew.com/article/2014/04/06/captain-america-the-winter-soldier-hydra-shield-paranoia/>
- Gwaambuka, Tatenda (2016): Nelson Mandela’s Friendship with Gaddafi Irritated the West. *African Exponent*, 12. 05. URL: <https://www.africanexponent.com/post/8136-nelson-mandelas-friendship-with-gaddafi-that-irritated-the-west>
- Hall, Eleanor (2010): UN rapporteur says Assange shouldn’t be prosecuted. *ABC*. 12. 09. URL: <http://www.abc.net.au/worldtoday/content/2010/s3089025.htm>
- Jacobsen, Annie (2014): *Operation Paperclip: The Secret Intelligence Program that Brought Nazi Scientists to America*. New York, Little, Brown.
- Jenkins, Henry (2006): *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York, New York University Press.
- Lambie, Ryan (2014): *Captain America 2: 2014’s most subversive superhero film?* *Den of Geek*, 08. 01. URL: <https://www.denofgeek.com/movies/captain-america-the-winter-soldier/31534/captain-america-2-2014s-most-subversive-superhero-film>
- Lee, Stan (2016b): Foreword. In *Captain America vs. Iron Man: Freedom, Security, Psychology*. Szerk. Travis Langley. New York, Sterling Publishing, xiii–xv.
- Lovece, Frank (2014): Soldier showdown: Joe and Anthony Russo take the helm of *Captain America* franchise. *Film Journal International*, 03. 05. URL: <http://fj.webedia.us/content/soldier-showdown-joe-and-anthony-russo-take-helm-%E2%80%98captain-america%E2%80%99-franchise>
- Luttwak, Edward N. (1993): *The Endangered American Dream*. New York, Touchstone.
- McCullagh, Declan (2010): Congressman wants WikiLeaks listed as terrorist group. *CNET*. 11. 28. URL: <https://www.cnet.com/news/congressman-wants-wikileaks-listed-as-terrorist-group/>
- O’Mara, Sean (2015): *Why Torture Doesn’t Work: The Neuroscience of Interrogation*. Cambridge, MA, Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674915510>
- Rossen, Jake (2008): *Superman vs. Hollywood: How Fiendish Producers, Devious Directors, and Warring Writers Grounded an American Icon*. Chicago, Chicago Review Press.
- Ryan, Michael és Kellner Douglas (1990): *Camera Politica: The Politics and Ideology of Contemporary Hollywood Film*. Bloomington, IN, Indiana University Press.
- Salvá, Nando (2014): De turisteo por el “zeitgeist” *Capitán América: el soldado de invierno*. *El Periódico*, 03. 28. URL: <http://www.elperiodico.com/es/noticias/ocio-ycultura/turisteo-por-zeitgeist-capitan-america-soldado-invierno-3225203>

- Savage, Charlie (2015): *Power Wars: Inside Obama's Post-9/11 Presidency*. Boston, MA, Little, Brown.
- Schieman, John W. (2015): *Does Torture Work?* Oxford, Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190262365.001.0001>
- Schlüter, Christian (2014): Kinostart *The Return Of The First Avenger* Das bessere Amerika. *Berliner Zeitung*, 03. 25. URL: <http://www.berliner-zeitung.de/kultur/film/kinostart--the-return-of-the-first-avenger--das-bessere-amerika-1158504>
- Scott, Shirley V. (2012): *International Law, US Power: The United States' Quest for Legal Security*. Cambridge, Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139061360>
- Slattery, Dennis (2017): Trump speculates on Fox News if ABC anchor David Muir would support torture if his kid was kidnapped. *The New York Daily News*, 01. 26. URL: <http://www.nydailynews.com/news/politics/trump-david-muir-support-torture-kidabducted-article-1.2956961>
- Watkins, Tom (2013): U.S. reaction to Chavez's death: from mourning to celebration. *CNN*. 03. 06. URL: <http://edition.cnn.com/2013/03/05/us/venezuela-us-react/>
- Willmore, Alison (2014): Captain America and the age of Snowden. *Buzz Feed*, 04. 08. URL: <https://www.buzzfeed.com/alisonwillmore/captain-america-and-the-age-of-snowden>

Filmográfia

- *A Bourne-csapda* (The Bourne Supremacy. Paul Greengrass, 2004)
- *A Bourne-rejtély* (The Bourne Identity. Doug Liman, 2002)
- *A Bourne-ultimátum* (The Bourne Ultimatum. Paul Greengrass, 2007)
- *A keselyű három napja* (Three Days of the Condor. Sydney Pollack, 1975)
- *A majmok bolygója: Forradalom* (Dawn of the Planet of the Apes. Matt Reeves, 2014)
- *A Parallax-terv* (The Parallax View. Alan J. Pakula, 1974)
- *A sötét lovag* (The Dark Knight. Christopher Nolan, 2008)
- *A sötét lovag: Felemelkedés* (The Dark Knight Rises. Christopher Nolan, 2012)
- *Amerika kapitány: A tél katonája* (Captain America: The Winter Soldier. Russo Brothers, 2014)
- *Amerika kapitány: Az első bosszúálló* (Captain America: The First Avenger. Joe Johnston, 2011)
- *Amerika kapitány: Polgárháború* (Captain America: Civil War. Russo Brothers, 2016)
- *Batman: Kezdődik!* (Batman Begins. Christopher Nolan, 2005)
- *Bosszúállók* (The Avengers. Joss Whedon, 2012)
- *Elrabolva* (Taken. Pierre Morel, 2008)
- *Maraton életre-halálra* (The Marathon Man. John Schlesinger, 1972)
- *Star Trek: Sötétségben* (Star Trek: Into Darkness. J.J. Abrams, 2013)
- *Szemtől szemben* (Heat. Michael Mann, 1995)

© Apertúra, 2019. Ősz | www.apertura.hu

webcím: <https://www.apertura.hu/2019/osz/mcsweeney-a-vilag-megvaltozott-es-egyikunk-sem-terhet-vissza-a-911-utani-szuperhos-illuzorikus-erkolcsi-ketertelmusege-az-amerika-kapitany-a-tel-katonajaban/>

<https://doi.org/10.31176/apertura.2019.15.1.2>

Apertura.hu

Image not found or type unknown